

Д.Ю. Гринюк

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Diana1387@bk.ru*

ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Сучасний формат суспільно-географічних досліджень передбачає пошук новизни традиційних наукових об'єктів, одним з яких виступає місто. Суспільні запити та виправданий інтерес до пошуку шляхів покращення якості життя населення сприяли початку реформаційних процесів у державі, що мають змінити економічну, соціальну та адміністративно-управлінську компоненти життєдіяльності на усіх рівнях. Особлива увага при цьому покладається на проведення реформ від низової ланки до районів та регіонів, основа яких (опорний каркас) традиційно залишається за містами. Саме тому на сучасному етапі особливе значення має вивчення проблем міста в перехідний період, в умовах суспільства, що трансформується. Дослідження міста відіграє важливу роль у формуванні і зміцненні міської свідомості населення, підвищенні активності її прояву, розширенні сфери застосування зусиль самих жителів по удосконаленню їх життя. Дослідження онтології міст належать, як відомо, до найдавніших; їх проводили такі відомі філософи стародавнього світу і епохи Відродження як Платон, Аристотель, Т.Мор, Т. Кампанела та ін. В Новий час ці питання стали об'єктом вивчення Макса Вебера, Освальда Шпенглера, Алвіна Тоффлера. До проблем онтології міст звертались у своїх працях відомі географи: Ф. Ратцель, В.П.Семенов-Тянь-Шанський, Дейвіс Харвей, Альфред Геттнер та ін. [2]. Тлумачення міста, як центру ринкових відносин, підтримували В. Кристаллер, Ф. Ріхтгофен, Х. Вагнер та ін. Серед українських науковців, які плідно вивчали міста потрібно виділити Л.М.Корецького, А.В. Степаненка, П.С.Коваленка, І.О.Фоміна. Концептуальні засади дослідження малих міських поселень у контексті державної регіональної політики

висвітлюються у працях таких вчених, переважно економістів, як П. Саблук, Б.Пасхавер, О. Павлов, В. Борщевський, М.Барановський, В. Ткачук та інші. [2] Серед праць зарубіжних дослідників слід виділити F.Perroux, J. Mtnod і Ph. De Castelbajac, в яких малі й середні міста розглядаються у зв'язку з впровадженням схем планування територій, зокрема в розвинених країнах Європи. З позицій вирішення соціально-економічних проблем міст, подолання асиметрії регіонального розвитку займалися А. Доценко, В. Яворська, І. Мельник, С. Петрук, Т. Заставецький, А. Мозговий та інші.

Виходячи з фактичних досліджень існуючі потреби містян щодо поліпшення функціонування міста, його обслуговування, транспортного забезпечення мають надходити до органів управління, сприяти осмисленню об'єктивних закономірностей і протиріч розвитку міста як цілісного організму. Місто – просторове суспільне утворення, яке є осередком масового розселення людей і зосередження їх суспільно корисної діяльності в будь-яких формах, окрім одержання первинних продуктів суспільного господарства, та організоване у постійно діючий господарсько-будівельний комплекс, розрахований на обслуговування побутової діяльності населення. В той же час, місто – висококонцентрований і всебічно інтегрований населений пункт, що динамічно розвивається, характеризується значним рівнем перетворюваності природного середовища, зосереджує велику кількість людей, переважна більшість яких не зайнята в сільському господарстві, та визначається пріоритетним формуванням і використанням ринкових механізмів господарювання. В економічній географії України прийнято поділяти міста на 5 груп. Міста з населенням до 50 тис. належать до малих, від 50 до 100 тис. – до середніх, від 100 до 500 тис. – до великих, від 500 до 1 млн. – до найбільших, понад 1 млн. – міста – мільйонери. [1,5] Наведений приклад класифікації міст за окремими ознаками наголошує на проблему створення загальної типізації міст за характерним поєднанням господарських функцій на основі низки класифікаційних ознак. Основою формування економіко-географічного комплексу міста визначена система зовнішніх і внутрішніх

(комплексоутворюючих) зв'язків. Зовнішні зв'язки відповідають за виникнення і розвиток міста, за рівень використання його економіко-географічного положення, зовнішніх умов і факторів, визначають його функціональну структуру, місце в територіальному поділі праці. Внутрішньоміські зв'язки поділені на внутрішньокомпонентні і міжкомпонентні [1]. До основних принципів економіко-географічного аспекту функціонування міста віднесені: 1) територіальна організація поєднання його компонентів і зв'язків між ними; 2) комплексно-пропорційний розвиток міста; 3) ефективне територіальне управління його складним організмом на всіх рівнях функціонування. Функціонально-компонентна його структура розглядається як сукупність окремих структурних компонентів (галузей, видів діяльності або підкомплексів), що характеризують їх роль у процесах географічного поділу праці та комплексоутворення.

Як відомо, каркас функціонально-галузевої структури господарства міста формують, містоутворюючі та містообслуговуючі функції. Містоутворюючі функції характеризуються фактором транспортних сполучень для населеного пункту, являючи собою факт успішності економічних обмінів трудовими ресурсами, сировиною та матеріалами, продукцією, капіталом тощо. Промислові підприємства міста здійснюють виробництво різноманітної продукції легкої, харчової, хімічної, металообробної галузей тощо. Знецінення національної валюти в останній час та коливання цін на енергоносії вкрай негативно вплинули на ціни матеріалів і сировини, що є довізними. Все це негативно впливає на ціноутворення кінцевого продукту, показники соціально-економічного розвитку. Одним із головних пріоритетів при цьому для більшості міст залишаються переоснащення підприємств під сучасні конкурентні потреби.

Містообслуговуюча функція полягає у забезпеченні необхідною інфраструктурою господарського комплексу та певному «розвантаженню» міста. Об'єкти промисловості, що виготовляють продукцію для реалізації, мережа торгівлі, медичного обслуговування, розраховані на місцеве населення,

в той же час, комунальне господарство, заклади побутового обслуговування можуть розташовуватися у ближньому поясі приміської зони. Одночасно, внутрішні функції носять вторинний характер, вони виступають додатковим фактором росту міста, зокрема, справляють значний вплив на його забудову та благоустрій. Містообслуговуючі функції разом з містоформуючими визначають рівень економічної ролі агломерації у регіоні чи країні, що свідчить про їх важливість. Позитивність тенденції розвитку економіки міста зазвичай сприяє сталому розвитку споживчого ринку, спрямованого на поліпшення забезпечення якісними товарами та послугами. Функціонально-територіальна структура міста характеризує співвідношення і взаємне розміщення різних форм територіального зосередження окремих його функцій, що репрезентуються у видах діяльності, галузях, тощо. Такого роду дослідження є затребуваними і актуальними в контексті сучасного регіонального розвитку. Відтак, відкривається реальний шлях до широкого узагальнення соціальних процесів і явищ, що спостерігається в місті, до вироблення більш гнучких підходів і практичних дій для поліпшення функціонування міського організму. Безпосередня участь міських жителів у формуванні свого життєвого середовища покликана сприяти задоволенню різноманітних життєвих потреб людей, зокрема, працевлаштуванню за місцем проживання, поліпшення демографічної ситуації, отримання системи послуг, самовираженню, творчості, соціалізації, прищепленню навичок спілкування, оволодінню правами та обов'язками міських жителів. Останнє десятиліття суттєво змінило і зовнішній вигляд населених пунктів, і внутрішні процеси в такому складному соціальному організмі як місто.

Помітним є той факт, що початок XXI століття відзначається в більшості міст регіонів держави процесами економічних трансформацій які мали за мету та були спрямовані на забезпечення сталого економічного зростання та побудови відкритої і конкурентної економіки. Однак, реалізація цих ідей багато в чому була безуспішною, супроводжувалась значними економічними та соціальними втратами; серед яких: зростання зовнішньої заборгованості,

підприємств та установ, безробіття, бідність та зниження купівельної спроможності, нерівномірний розподіл доходів, соціальне розшарування, соціальна трудова нестабільність тощо. Такі невтішні процеси супроводжували розвиток більшості малих міст держави, як периферійних регіонів, так і столичного зокрема. Пам'ятаємо, що господарський комплекс міст має виступати функціонально і територіально цілісним утворенням з певним набором суспільних функцій, головними з яких є забезпечення матеріальних та духовних потреб населення. Відтак, територіальна організація господарського комплексу представлена просторовими елементами первинної, вторинної та третинної сфери, що мають гармонійно взаємодіяти між собою. Повноцінний функціональний розвиток забезпечується лише за умов ефективної реалізації містоутворюючих та містообслуговуючих функцій, що характеризуються взаємозв'язком та взаємообумовленістю і прагнуть якісних змін в контексті соціально-економічного розвитку регіонів.

Враховуючи виклики часу, значна частина проблем в місті має покладатися не лише на місцеву владу у її застарілому форматі, а в першу чергу – на місцеві громади, активний громадський сектор, громадянське суспільство. Проблеми міста мають вирішуватись в контексті реалізації положень сталого соціально-економічного розвитку та адміністративно-територіальної реформи на які вже є суспільний запит в регіоні та державі. Завдання сучасного етапу розвитку, спрямовані на модернізацію системи державного управління та реформування адміністративно-територіального устрою, передбачають пошук новітніх інноваційних моделей управління економічними, соціальними та політичними процесами, які відбуваються у містах, в т.ч. малих, адже їх стабільний поступ стає запорукою збалансованої і прогнозованої розбудови регіону та держави в цілому з урахуванням стратегічної доцільності.

Література:

1. Географічна енциклопедія України: в 3-х томах / Редколегія О.М. Маринич (відпов. ред.) та ін. – К.: „Українська радянська енциклопедія” імені М.П. Бажана, 1989-1993. Т.1, 1989. – 416 с. – Т.2, 1990. – 480 с. – Т.3, 1993. – 480 с.

2. Гладкий О.В., Іщук С.І. Географія міст. Геоурбаністика: підручник / Гладкий О.В., Іщук С.І.; Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2014. – С.263
3. Лісовський С.А. Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, екологічного розвитку. Монографія. – Житомир: „Полісся”. – 2007. – 108 с.
4. Немець Л.М. Просторова організація суспільно-географічних процесів в Україні / Л.М. Немець, Я.Б.Олійник, К.А. Немець. – К.; Х.: РВВ ХНУ, 2003. – 160 с.
5. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632.